

Марија М. Станојевић Веселиновић

Универзитет у Крагујевцу

Факултет педагошких наука у Јагодини

Катедра за филолошке науке

УДК 811.163.41'373.7

811.112.2'373.7

DOI 10.46793/Uzdanica19.2.021SV

Оригинални научни рад

Примљен: 26. септембар 2022.

Прихваћен: 25. новембар 2022.

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У СРПСКОМ И НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ ЗА ЛЕКСИЧКО ПОЉЕ *БОГАТСТВО*

Айстѝраќѝ: Рад се бави анализом компаративних фразеологизама на лексичком, морфосинтаксичком и семантичком нивоу који оперишу у склопу концепта *боѝаѝсѝтво*. Корпус је ексцерпиран из фразеолошких речника српског и немачког језика на основу семантичког и структуралног критеријума и потврђен контекстуализованим примерима из језика писаног медија. Након детаљне анализе компонената фразеологизама, са посебним фокусом на њихову семантику и уз интеркултурална објашњења, контрастивном анализом фразеологизама утврђени су различити типови еквиваленције за фразеологизме у српском као полазном и у немачком језику као циљном језику. Контрастивна анализа је спроведена једносмерно. Значај рада се огледа у теоријском делу у којем су дефинисани компаративни фразеологизми и објашњен приступ у њиховој анализи, као и у практичном делу, посебно кад је реч о лексикографији и настави језика.

Кључне речи: компаративни фразеологизми, контрастивна анализа, еквиваленција, семантика, култура.

УВОД

У раду ћемо се бавити контрастивном анализом компаративних фразеологизама у српском и у немачком језику које карактерише специфична структура, изражена сликовитост и експресивност. Након кратког теоријског дела у којем ће бити речи о основним особинама компаративних фразеологизама, о њиховој културолошкој димензији и постулатима контрастивне лингвистике који су примењени у раду, компаративни фразеологизми се проучавају на лексичком, семантичком и морфосинтаксичком нивоу, при чему се утврђују сличности и разлике између компаративних фразеологизама за језички пар српски–немачки који алтернирају у лексичком пољу *боѝаѝсѝтво*. Полазни језик је српски, а циљни немачки језик. Из анализе произлазе и

низови делимично синонимних компаративних фразеологизама. Фразеолошки материјал је ексцерпиран на основу семантичког и структуралног критеријума, из постојећих једнојезичних и двојезичних фразеолошких речника српског и немачког језика (Дуденов етимолошки речник 1989; Дуденов универзални речник 2001; Дуденов фразеолошки речник 2008; Матешкић 1982, 1988; Мразовић, Приморац 1991; Оташевић 2007), што представља полазни корпус. Како би се установила употребна вредност инвентарисаних компаративних фразеологизама у језику, анализирали смо контролни корпус који обухвата српски и немачки језик публицистичког стила чији текстови представљају говорни језик, при чему су компаративни фразеологизми сагледани делимично и са аспекта прагматике, што је неизоставан сегмент у процесу анализе њиховог значења. На основу морфосинтаксичког критеријума компаративни фразеологизми су подељени на придевске, глаголске и именичке компаративне фразеологизме. Циљ рада је да се утврде, прикажу и опишу истоветности, сличности и разлике између српског и немачког језика на примерима компаративних фразеологизама који квалификују социоекономски положај човека, тачније аспект *бојајсџиво*, при чему незаобилазну етапу у анализи чини осликавање културно специфичног опажања и емпирије сваке појединачне говорне заједнице.

КУЛТУРА И ФРАЗЕОЛОГИЈА

Да ли ће садржај речи или фразеологизма у српском и немачком језику бити испуњен истом сликом зависи „од прилика у којем једно друштво живи, од природе којом је окружено, од степена културе којем се налази” (Мршевић-Радовић 2008: 5). О немогућности истраживања фразеологије без окретања ка културолошким феноменима и култури уопште сведоче бројни радови, од којих издвајамо следеће: Томић (2012), Пејовић (2009), Мршевић-Радовић (2008), Финк Арсовски (2002), Ристић (2013).

Фразеологија представља најпогодније тло за анализу различитих културних садржаја. То су културолошке информације које воде порекло из различитих средина, различитих временских периода, различитог порекла, те анализа захтева истраживање на синхронном и дијахронном плану где се морају применити резултати компаративне лингвистике, а велики је значај и фолклора (Мршевић-Радовић 2008: 6–7). Лексичко значење и слика у позадини фразеологизама представљају културолошку специфичност. Дате специфичности фразеологизама се не могу објаснити без културолошких фактора. Индикатор повезаности одређене културе и фразеологије јесте немогућност да се неки фразеологизми употребе у преводима литерарних текстова (непреводивост на друге језике), што поједини лингвисти узимају као категоријално обележје фразеологизама (Мршевић-Радовић 1987: 28).

Културолошке специфичности су уско повезане са когнитивним аспектом фразеологије, те су најфундаменталније вредности у једној култури подударне са метафоричким структурама најфундаменталнијих концепата. Наше вредности нису независне, већ морају градити један кохерентан систем са метафоричким концептима по којима живимо.

Фразеологизми су архетипска отелотворења мисли, веровања, историје и сазнајних могућности једног народа. Опште је познато да речи представљају симболе и знаке који помажу да се схвати свет који окружује човека. Речи преносе поруке чија значења превазилазе њихова дословна значења, тј. код фразеологизама значење није једнако зброју значења његових компонената. Фразеологизми су најбољи показатељи чињенице да реч садржи и трећу димензију, поред димензија ознаке и означеног, а то је изражена експресивност и концептуализација света (Мршевић-Радовић 1987: 9–15).

Узимајући у обзир различите дефиниције културе које су присутне у данашњици можемо закључити да постоји одређено слагање у томе да је култура једнака броју друштвених прилика, материјалних и духовних вредности које осликавају један народ, стицаних кроз време и у садашњости (Бугарски 1996, 2005; Грубачић 2001; Петровић 2005). Духовним вредностима једног народа сматрамо веровања, језик, уметност и традицију. Било коју од дефиниција културе да прихватимо, нема сумње да је језик њен неодвојиви део и да анализирајући језик долазимо до закључака о културолошким специфичностима (обрасцима понашања, интелектуалним и сазнајним могућностима) једног народа. Народ ствара културу и она представља слику најскривенијих тежњи, жеља и особина, која се пресликава кроз мишљење у језик. Стога можемо закључити да анализирајући језик ми анализирамо чињенице које се односе на друштвене конвенције и друштво у којем се одређени језик говори. Језичка слика почива на стереотипима и уверењима који су утемељени у друштву, што се лако може доказати на пољу фразеологије, будући да је обично у фразеологизмима фосилизован одређени обичај уз одређене језичке и културноисторијске реконструкције.

КОМПАРАТИВНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

Без обзира на „терминолошки хаос” који још увек влада кад је реч о предмету истраживања фразеологије у ширем смислу, лингвисти се слажу да фразеологизам представља израз који се састоји од две или више речи и чини чврст и устаљен спој речи који је као такав препознатљив за говорнике једне језичке заједнице (Бургер 2010; Мршевић-Радовић 1987; Финк-Арсовски 2002; Флајшер 1997). Поред фразеологизама у ширем смислу, у литератури се издвајају и фразеологизми у ужем смислу, код којих је уз вишелексемност и стабилност установљена и идиоматичност – компоненте граде једи-

ницу која се не може образложити на основу синтаксичких и семантичких законитости повезивања, тачније, одупире се принципима семантичке композитивности (Прћић 2008: 91). У обележја компаративних фразеологизама уобраја се њихова специфична форма која их чини веома препознатљивим у фразеологији једног језика, потом експресивност коју носе, будући да је у поредбеној јединици сачувана слика (која одговара денотату), која услед погодног окружења у фразеологизму оживљава.

У основи компаративних фразеологизама лежи логичко-семантичка структура поређења, која подразумева постојање четири основне компоненте. Лексеме од којих се састоји компаративни фразеологизам неки лингвисти називају поредбеним компонентама, неки поредбеним јединицама, док неки користе и латинску терминологију кад су у питању структурни делови компаративних фразеологизама: прва компонента је објекат од којег се полази – *comparandum*, дакле елемент са којим нешто треба да се пореди; следећа компонента представља објекат поређења – *comparatum*, тј. објекат који се ставља у однос поређења са полазним објектом; трећа компонента, *tertium comparationis*, означава основ поређења и тиме гради семантички и структурални центар поређења, док је последња поредбена партикула – *comparator* која повезује конфронтиране елементе (Бремер 2009: 141).

НАУЧНЕ МЕТОДЕ

Контрастивној анализи приступићемо према Корхоненовом моделу утврђивања еквиваленције (Бургер и др. 2000: 578). При контрастирању се као критеријум може узети значење или форма фразеологизма. Уколико се као основни критеријум узима денотативно значење, ради се о семантичкој еквиваленцији. Ако основни критеријум представља морфосинтаксичко-лексичка структура, говоримо о формалној еквиваленцији. Без обзира на то од ког се критеријума полази, фразеологизми се могу посматрати као конкретне реализације на нивоу *parole* (транслатологија) или као апстрактне сложене структуре на нивоу *langue* (контрастивна фразеологија). При интерлингвалном контрастирању фразеологизама обично се као основни параметар узима денотативно значење, мада и ту постоји асиметрија (полисемија). У остале параметре се уобрајају структура, идиоматичност, сликовитост, стабилност, конотативно значење и валентност. Интерлингвална фразеолошка еквивалентност може бити посматрана са квантитативног и квалитативног гледишта, те се дели на 1) квантитативну еквивалентност и 2) квалитативну еквивалентност. Квантитативна еквивалентност се даље дели према броју еквивалената које фразеологизам из језика-извора има у језику-циљу, док се квалитативна еквиваленција оријентише на особине еквивалената које су изведене на осно-

ву горе наведених параметара, те је извршена следећа класификација типова еквиваленције.

1) Потпуна еквиваленција, када морају бити испуњени сви услови које смо навели. Дозвољена су одступања у броју варијаната које има фразеологизам;

2) Делимична еквиваленција се односи на фразеологизме са мање-више идентичним денотативним значењем, али са разликама у једном или више наведених фактора (лексичке, морфосинтаксичке, структуралне разлике);

3) Супституциона еквиваленција (фразеолошка нулта еквиваленција) значи да језик-циљ не располаже одговарајућим фразеолошким еквивалентом за фразеологизам језика-изворника, па се фразеологизми преводе одговарајућим комуникативно-функционалним еквивалентом који може бити слободни синтаксички спој речи, сложеница или појединачна лексема.

С освртом на квалитативни тип еквиваленције по Корхоненовом моделу, користимо следеће ознаке: ПЕ – потпуна еквиваленција, ДЕЛ – делимична еквиваленција са разликом на лексичком нивоу, ДЕЛС – делимична еквиваленција са разликама на лексичком и семантичком нивоу, ДЕМС – делимична еквиваленција са утврђеним разликама на морфосинтаксичком нивоу, ДЕМСЛ – делимична еквиваленција са утврђеним разликама на морфосинтаксичком и лексичком нивоу.

Ослањајући се на савремени приступ у анализи лексичког значења (Прћић 2008), приступимо проучавању издвојених компаративних фразеологизама. Основни елементи семантичке анализе су лексичка јединица, у овом случају фразеологизам, као семантичка јединица са утврђеном формом, те морфосинтаксичком функцијом, потом смисао, денотација, референција и асоцијација као допунски елемент (Прћић 2008: 48–49). Смисао представља уређен скуп довољног броја дескриптивних обележја, тј. свако дистинктивно својство ванјезичког ентитета које може бити релевантно при успостављању неког семантичког контраста. Типична семантички релевантна својства одговарајућег ванјезичког ентитета су дијагностичка јер утврђују смисао лексема. Она дефинишу прототип, док денотација представља однос између лексема и извесне класе ванјезичких ентитета, тачније узорак извесне класе, егземплар који у односу на прототип има дијагностичка обележја и бројна недијагностичка обележја. Кад је реч о компаративним фразеологизмима, денотат је ментална слика која се налази у позадини фразеологизма. Референција је, с друге стране, однос између конкретно употребљене лексема и неког тачно одређеног ванјезичког ентитета. Ови елементи су део знања о језику, док је асоцијација субјективна и факултативна компонента, и део је знања о свету која могу бити стилска, експресивна (похвално, увредљиво, еуфемич-

стично) или конотативна обележја која одсликавају субјективна реаговања на објективну стварност (Прћић 2008: 47–86).

Смисао фразеологизама је утемељен на принципу семантичке композитивности, односно на чињеници да смисао фразеологизма почива на комбинацији смисла појединачних лексема које улазе у његову структуру. Окосницу ове појаве која је у суштини синтагматски условљена чини инкорпорација смисла, тачније укључивање дескриптивних обележја смисла једне лексичке јединице у смисао друге. На основу начина реализације она може бити експлицитна – јасна и обележена и имплицитна – необележена и заступљена у семантичкој идиоматизацији. Притом је неретко установљен метафорички или метонимијски процес у основи фразеолошког значења (Прћић 2008: 159; Мршевић-Радовић 1987: 92). Будући да је већина компаративних фразеологизама делимично идиоматизована, утврђивање смисла се врши на основу интерних (предвидљивих) или екстерних (непредвидљивих) дијагностичких обележја идиоматизованих конституената фразеологизма. Семантичка идиоматизација је могућа на два начина: инкрементацијом, што представља додавање дијагностичких обележја на предвидљив смисао и декрементацијом, тј. одузимањем дијагностичких обележја укључених лексема али истовремено додавањем дијагностичких обележја целини (Прћић 2008: 96).

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА

Лексичко поље је утемељено на груписању фразеологизама на основу њихових значења која се односе на социоекономски положај човека. Компаративни фразеологизми који су издвојени имају барем једно заједничко дијагностичко обележје својих релевантних семема којим се покрива поље значењске целине *богајисџиво*. Забележени фразеологизми представљају линейно семантичко поље будући да се темеље на контрастима оствареним између њих. Социоекономски положај се односи на богатство човека. У овом пољу ексцерпирана су 2 придевска, 2 именичка и 4 глаголска компаративна фразеологизма, док се у немачком речничком корпусу издвајају 1 придевски, 2 именичка и 3 глаголска компаративна фразеологизма.

У оквиру концепта *богајисџиво* разликују се следећи фразеологизми: *биџи* *богај* као *Крез*, *биџи* *џун* као *брод*, *живеџи* као *бубреџ* у *лоју*, *живеџи* као *краљ*, *имаџи* *џара* као *блаџа*, *имаџи* *џара* као *џеве*:

1) „HRVAT BOGAT KAO KREZ: Prijavio bednu platu i skroman stan, a drži 92 miliona evra na tajnom računu!” (www.kurir.rs, 30. 4. 2015)

2) „Ljudi su mislili da sam **pun kao brod**: Život mi je postao daleko lakši! To je kao da imate skup auto ili kuću. Istog trenutka se menja utisak koji ostavljate na ljude. Ne morate ništa ni reći jer će ljudi приметити skupoceni sat na vašoj ruci, ispričao je Gelertner.” (www.stil.kurir.rs, 11. 12. 2016)

3) „Vučić je istakao da neće praviti kompromis sa protagonistima koji su doveli Srbiju na rub bankrotstva, i opet obećavaju 'med i mleko, kule, gradove i šarene laže'. 'Oni koji vam kažu da će povećavati plate i penzije i da ćete živeti kao bubreg u loju, nije samo da lažu, već su krajnje neodgovorni ljudi', rekao je Vučić.” (www.b92.net, 6. 3. 2016)

4) „U većini zemalja jugoistočne Azije možete sa malo novaca živeti kao kraljevi. Prekrasan smeštaj se nađe vrlo jeftino, a o hrani da ne govorim – raznolika je, fina i vrlo jeftina.” (www.lepotaizdravlje.rs, 23. 2. 2017)

5) „Jovanović je takođe već odavno u politici i kao predsednik male stranke živi kao mali bog, sve je zaradio pošteno i ništa preko veza.” (www.b92.net, 4. 3. 2013)

6) „ŽIVI KAO GROF: Majka Srebrenice poseduje kuće u Sarajevu i vozi džip!” (www.kurir.rs, 29. 4. 2016)

7) „U jednom zagrebačkom šoping centru uslikan je skupoceni ferari, bahato parkiran, tako da zauzima dva parking mesta. Uz fotografiju je korisnik Tvitera napisao: 'Para možeš imati kao blata, ali pristojnost se ne može kupiti.'” (www.stil.kurir.rs, 8. 8. 2017)

8) „Motociklista LCR Honde izjavljuje da ima para kao pleve i da će napustiti sadašnji tim samo ukoliko mu se ponudi transfer u fabričku ekipu.” (www.mozzart-sport.com, 6. 1. 2017); „Samo izračunajte koliko smo mogli da ne damo Zvezdi i Partizanu. Ja znam da to nikada nije dosta, da milioni evra nisu dosta, oni mogu sami da biraju svoja rukovodstva, ali razumem i da ja uvek moram da budem kriv, zato što je to najlakše. Nikad niko nije kriv. 'U ovakvim okolnostima kada je teško biti navijač Partizana', što je teško biti? Imate para od države koliko hoćete. Kao pleve. Tri četvrtine budžeta za KK Partizan smo mi dali, ma četiri petine, kakve tri četvrtine, malo će da vas foliraju da su dali svoje pare. FK Partizan ne bi igrao Evropu da mu nismo dali pare.” (www.kurir.rs, 4. 6. 2021)

У оквиру датог концепта у значењу 'који је богат' и 'који живи у бла­гостању', у немачком језику забележени су следећи компаративни фразеоло­гизми: *reich sein wie Krösus* – „бити богат као Крез”, *leben wie (der liebe) Gott in Frankreich* – „живети као (драги) Бог у Француској”, *leben wie die Made im Speck* – „живети као црв у сланини”, *leben wie ein Fürst* – „живети као кнез”, док су у значењу 'који има много новца' издвојени *Geld wie Dreck haben* – „имати (новца) као блата”, *Geld wie Heu haben* – „имати новца као сламе”:

1) „Reich wie Krösus oder ständig pleite? Finanzen: Das Taschengeld ist für die meisten Jugendliche die einzige Geldquelle, über die sie regelmäßig verfügen können, um sich ihre persönlichen Wünsche zu erfüllen. Die Schüler der 8a der Realschule II interviewten sich dazu gegenseitig.” (www.infranken.de, 10. 3. 2009)

2) „In Deutschland – wir wissen es – lebt man nicht 'wie Gott in Frankreich'. Aber man lebt auch in Frankreich nicht mehr so. Der Reichtum Frankreichs vor dem Krieg war mit allen Zahlen der Nationalökonomien über seine Ein- und Ausfuhr, seine Handels- und Produktionszahlen, seine Schätze, die ihm aus seinen Kolonien aus allen Teilen der Welt, zuflössen, leicht zu belegen.” (www.zeit.de, 16. 10. 1947); „Stecken Sie das Geld in mein Geschäft, und ich gebe Ihnen das Wort eines Ehrenmannes [...] ich heirate Madame Rousseau, und wir leben alle wie Gott in Frankreich.” (Freucht Wagner, Narrenweisheit, S. 104, према: Мразовић, Приморац

1991: 352); „Dort amüsiert man sich ganz [...] man lebt in lauter Lust und Plaisir, so reich wie Gott in Frankreich.” (Н. Heine, Ideen, према: Мразовић, Приморац 1991: 352)

3) „Seit Herbst 1944 saßen Mitarbeiter des 'Arbeitsstabs Wiederaufbauplanung', dirigiert von Hitlers Chefarchitekt Albert Speer, im idyllischen Corvey wie die Maden im Speck, während das Reich, dessen Zukunft sie planten, im Bombenhagel unterging.” (www.spiegel.de, 3. 3. 1997); „Schellhorn lässt das nicht gelten: 'Die Wirtschaftskammern bluten ihre Mitglieder aus und leben wie die Made im Speck', wettet der [...]” (www.derstandard.at, 9. 6. 2016); „Die Oligarchen in der Ukraine leben weiterhin wie die Maden im Speck und betteln um ausländische Finanzhilfen, ohne selbst einen Beitrag zur wirtschaftlichen, finanziellen, gesellschaftlichen und politischen Gesundung des Landes beizutragen. Ganz im Gegenteil profitieren sie noch vom extrem niedrigen Mindestlohn, der umgerechnet in etwa 51 Euro im Monat beträgt.” (www.contra-magazin.com, 31. 10. 2016)

4) „Er rief schon früher Priester wie Laien dazu auf, nicht Wasser zu predigen und Wein zu trinken, den Bischöfen sagte er im September des Vorjahrs, sie sollten nicht wie die Fürsten leben.” (www.religion.orf.at, 24. 2. 2017); „Einmal im Monat lasse ich mir es gut gehen und lebe wie ein Fürst.” (Мразовић, Приморац 1991: 302)

5) „Heiner Geißler (CDU), hier auf dem Kirchentag im Juni 2015. Auf der Gala des Deutschen Radiopreises in Hamburg am Donnerstagabend sagte er: 'Wir haben Geld wie Dreck auf der Erde – es haben nur die Falschen’.” (www.evangelische.de, 4. 9. 2015)

6) „Die Autokonzerne haben Geld wie Heu – Der Grünen-Politiker und ExUmweltminister Jürgen Trittin hat keinen Führerschein – hält den Diesel für gescheitert. Autokonzerne nennt er 'Betrüger', Aktionäre von Daimler oder BMW sollten auf ihre Gewinne verzichten.” (www.spiegel.de, 5. 9. 2015)

Анализа контролног корпуса указује на то да у српском и у немачком језику овим пољем оперишу придевски, именички и глаголски компаративни фразеологизми. У српском језику су потврђена два компаративна фразеологизма у којима се као *tertium comparationis* појављују придев *боџаић* и придев *џун*, док је у поредбеном делу у првом случају установљена именичка компонента *Крез*, а у другом компонента *брод*. Често се у анализи фразеологијама губи логичка веза семантичке композитивности, те се захтева осврт на етимологију самих конституената. Придев *џун* значи „испуњен, напуњен до врха, до краја, који садржи (кога или што) у већој количини, који обилује (нечим)” (РСЈ 2007: 1092). Са становишта етимологије, за лексему *брод* забележено је и значење *царина*: „Kako se radi o kulturnom terminu, Rumunji posudiše a brodi, imenicu brudina f 'carina za prijelaz preko mosta, mostarina, piage' (u starijim tekstovima)” (Скок 1972: 216). Како је познато да се именица *царина* односи на државни приход од увезене и извезене робе (РСЈ 2007: 1479), она је и квантификатор и квалификатор уз придев *џун*. Дијагностичка обележја компонената се прожимају, 'напуњен до врха' и 'државни приход', и тако граде значење фразеологизма. Поредбена компонента *брод* је носилац идиоматизације. У овом случају можемо рећи да је инкрементацијом, тј. до-

давањем дијагностичких обележја лексеме *брод* значењу придева дошло до семантичке идиоматизације.

Богатство се изражава и компаративним фразеологизмом у српском *биџи боџаџи као Крез*, односно *reich sein wie Krösus* у немачком језику. У основи фразеолошког значења је историјска чињеница да је *Крез*, односно *Krösus*, био лидијски владар (560–547. године пре Христа) који је узимао данак од грчких градова које је освојио и привредио је много прављењем кованица (www.redensarten.net, 25. 2. 2017). Историјске чињенице које представљају обрасце знања који су утемељени у мотивационој бази датих фразеологизама јесу семе колективне емпирије, што умногоме објашњава потпуно слагање датих фразеологизама у српском и немачком језику. Сликвитост датих придевских фразеологизама говори у прилог томе да је богатство концептуализовано као *имаџи мноџо*. Уколико посматрамо фразеологизам као хијерархијску структуру, смисао хијерархијски нижег елемента, тачније поредбене компоненте *Крез* односно *Krösus*, додаје се смислу основе, тј. придева *боџаџи* који је употребљен у свом основном значењу – „који има доста материјалних добара, материјалних вредности, имућан”, те именица *Krösus* квалификује значење придева. Придев *reich* у немачком језику означава „viel Geld und materielle Güter besitzend, Überfluss daran habend” (www.duden.de, 15. 9. 2022) (срп. имати у изобиљу пуно новца и материјалних добара). С обзиром на то да су циљни компаративни фразеологизам и полазни придевски компаративни фразеологизам потпуно идентични на лексичком, семантичком и структуралном нивоу утврђен је тип потпуне еквиваленције: срп. *биџи боџаџи као Крез* → нем. *reich sein wie Krösus*.

У односу на први компаративни фразеологизам у српском језику установљене су потпуне разлике на лексичком нивоу, различит је и степен идиоматизације фразеологизама, као и сликовитост фразеологизама, али сем-структура је делимично иста, те је утврђен тип делимичне еквиваленције на лексичком и семантичком нивоу: срп. *биџи њун као брод* → нем. *reich sein wie Krösus*.

Квантитативном анализом контролног корпуса утврђено је да глаголски компаративни фразеологизми са значењем ’лепо, богато живети, живети у изобиљу’ имају већу употребну вредност од придевских и именичких фразеологизама у оба језика. Као *tertium comparationis* се у полазном фразеологизму појављује глагол *живеџи*, односно *leben* – „живети” у немачком језику, а као *comparatum*-и алтернирају у српском језику лексичке јединице *краљ*, *мали Бої*, *џоф*, *бубреџ* и *лоџу*, односно у немачком језику *Gott in Frankreich* (дословно значење *Бої у Француској*), *die Made im Speck* (срп. црв у сланини), *ein Fürst* (срп. кнез). На основу анализе фразеолошког значења установљено је да су у центру семантичке транспозиције дијагностичка обележја поредбених компонената: *краљ* – „крунисани владар, крупни капиталиста који у својим рукама држи највећи део производње, трговине, промета и сл. у одре-

ђеној делатности” (РСЈ 2007: 582), *ѓроф* – „племићка титула у феудалном друштву, коју су носили припадници највишег племства” (РСЈ 2007: 230), *Боѓ* – „највише натприродно биће које је створило материјални и духовни свет и које управља њиме” (РСЈ 2007: 96). Извори настанка фразеологизма почивају на утемељеним стереотипима у народу. Посебан фокус има фразеологизам са поредбеном компонентом *бубреѓ у лоју* јер је сликовитост која је у мотивационој основи значења потпуно другачија од осталих глаголских фразеологизама. Дакле, богат човек у српском језику може се поредити са именичком фразом *бубреѓ у лоју*, будући да бубрези симболизују моћ, која може бити расплодна или моћ одупирања свим врстама невоља, а могу представљати и седиште осећаја, пре свега радости (Шевалије, Гербран 2004: 93). У анализи датог фразеологизма морамо се осврнути и на глаголски компаративни фразеологизам *иде као ѓо лоју*, где је поредбена компонента управо носилац семантичке транспозиције и квалификује управни глагол у смислу ’без тешкоћа, глатко, лако’, при чему је могуће претпоставити да су бубрези концептуализовани као моћан и радостан човек коме све иде од руке и лако. Поред тога, *бубрези у лоју* представљају и један од кулинарских специјалитета (РСЈ 2007: 117), у чему се такође може увидети симболика испуњеног и богатог живота.

Као што је наведено, у основи поређења у немачким компаративним фразеологизмима као глаголска компонента фунгира *leben*, док су у поредбеним деловима садржане именичке компоненте *ein Fürst* у значењу „seit dem Mittelalter nach dem Kaiser oder König rangierender, an der Herrschaft über das Reich beteiligter Angehöriger des hohen Adels” (Дуден 2001) (у дословном преводу: од средњег века после цара или краља следећи по рангу припадник високог племства који учествује у владавини царством), *Gott in Frankreich* – „höchstes übernatürliches Wesen” (www.duden.de, 20. 9. 2022) (дефиниција се односи само на нуклеус именичке фразе, на срп. *највише најѓприродно биће*) и *die Made im Speck* – „eine wurmförmige Insektenlarve, die in verfaulenden Lebensmitteln vegetiert” (срп. црволика ларва инсекта која вегетира у животним намирницама које су у стадијуму труљења) (www.redensarten-index.de, 15. 1. 2015). Са становишта лексике и семантике утврђен је тип потпуних еквивалената за фразеолошки пар: срп. *живеѓи као ѓроф*, односно нем. *leben wie ein Fürst*. За разлику од њих, где је мотивисаност прозирна и јасна, постоји неколико тумачења за настанак фразеологизма са поредбеном компонентом *Gott in Frankreich*. У првом реду, издваја се претпоставка да је фразеологизам настао одмах након Француске револуције, када је у Француској неко време владао култ разума уместо хришћанства, тако да је у народу било уврежено схватање да Бог нема пуно посла и проводи бесконачност уживајући; као друго, фразеологизам можда почива на народским веровањима у материјално веома добар живот тадашњег француског свештенства, утемељеним на обрасцима сазнања тог доба (Дуден 11, 2008: 473), тако да наведене

интерпретације представљају могући асоцијативно-конотативни потенцијал који је у мотивационој бази фразеологизма. Полазећи од другог тумачења, можемо установити метонимијски пренос значења јер се *Gott in Frankreich* заправо односи на духовнике, тј. свештенство.

Интересантна је и слика у основи фразеологизма *leben wie die Made im Speck*. У време барока *црв* је постао симбол смрти и пропадања. Поредбена компонента *die Made im Speck* представља симболичан мотив који је евоциран управо дихотомијом виталности црва и мртвог меса у којем вегетира у изобиљу. Фразеологизам је у употреби у говорном и писаном језику од 19. века (www.redensarten-index.de, 15. 1. 2016). У односу на српски компаративни фразеологизам *живејти као бубреј у лоју* који има доста другачију слику у основи фразеолошког значења, фразеологизам у немачком језику је и негативно конотиран, у смислу 'живети богато на уштрб других', што потврђују примери из контролног корпуса. Укључивањем дескриптивних обележја смисла једне лексичке јединице у смисао друге, тј. на основу семантичке композитивности, настала су фразеолошка значења датих фразеологизама.

Са становишта лексике, установљене су различите именичке компоненте у поредбеним деловима глаголских компаративних фразеологизама, те је и сликовитост појединих фразеологизама потпуно другачија. На основу Корхоненовог модела еквиваленције утврђени су делимични еквиваленти са разликама на лексичком нивоу за следећи фразеолошки пар:

срп. *живејти као краљ* → нем. *leben wie ein Fürst* – ДЕЛ

У следећем циљном фразеологизму утврђена је лексичка разлика у поредбеном делу, премда је сликовитост фразеологизама нешто другачија:

срп. *живејти као краљ* → нем. *leben wie Gott in Frankreich* – ДЕЛ

С контрастивне тачке гледишта, наредни пар компаративних фразеологизама представља такође делимичне еквиваленте на лексичком, као и на семантичком нивоу, јер су поредбене компоненте семантички удаљене, што евоцира потпуно различите слике и немачки фразеологизам је негативно конотиран:

срп. *живејти као краљ* → нем. *leben wie die Made im Speck* – ДЕЛС

Други компаративни фразеологизам у српском језику, са поредбеном компонентом *мали Бој*, у којем се човек поистовећује са божанством, гради однос делимичне еквиваленције на лексичком нивоу у односу на циљне компаративне фразеологизме у немачком језику, једино у односу на последњи пример издвајају се делимичне разлике на семантичком нивоу:

срп. *живејџи као мали Бој* → нем. *leben wie ein Fürst* – ДЕЛ; нем. *leben wie Gott in Frankreich* – ДЕЛ; нем. *leben wie die Made im Speck* – ДЕЛС

Анализом контролног корпуса фразеологизам *живејџи као троф* у односу на компаративне фразеологизме потврђене у немачком језику остварује следеће типове еквиваленције на основу утврђених разлика:

срп. *живејџи као троф* → нем. *leben wie ein Fürst* – ПЕ; нем. *leben wie Gott in Frankreich* – ДЕЛ; нем. *leben wie die Made im Speck* – ДЕЛС

Иако се следећи полазни компаративни фразеологизам разликује по лексичком саставу, а посебно у сликовитости од циљних фразеологизама, остварени су следећи типови еквиваленције:

срп. *живејџи као бубреј у лоју* → нем. *leben wie ein Fürst* – ДЕЛ; нем. *leben wie Gott in Frankreich* – ДЕЛ; нем. *leben wie die Made im Speck* – ДЕЛС

У српском језику се употребљава и компаративни фразеологизам *живејџи као мали беј*, који није потврђен у контролном корпусу, те није детаљно анализиран.

Делом овог поља владају и компаративни фразеологизми: у српском *имајџи њара као њлеве*, *имајџи њара као блајџа*, односно у немачком *Geld wie Heu haben* – „имати новца као сламе”, *Geld wie Dreck haben* – „имати новца као блата”.

У овом случају приказани су компаративни фразеологизми са значењем 'који има много новца'. Анализом српског контролног корпуса потврђена је њихова употребна вредност. Притом је важно напоменути да је границу између именичких или придевских и глаголских фразеологизама тешко подвући, с обзиром на то да глаголи *бијџи* или *имајџи* у српском, односно *sein* или *haben* у немачком језику могу да се интерпретирају и као компоненте унутрашње структуре компаративног фразеологизма (Флајшер 1997: 142). Одговор се може наћи у синтаксичким везама. Како наводи Корхонен (1992: 10), у случајевима када фразеологизам може да се употреби у улози субјекта/објекта реч је о именичким фразеологизмима, а при навођењу именичких фразеологизама се мора навести и глагол.

Као *tertium comparationis* употребљена је именица *њара*, односно у немачком језику *das Geld* (срп. новац, паре). Фразеологизам у српском језику је у улози правог објекта у генитиву, будући да копулативни глагол *имајџи* региструје именицу у генитиву. У поредбеном делу алтернирају именице *блајџа/њлеве* које интензивирају значење именице у смислу 'пуно, много'. Лексема *блајџа* означава „меку, лепљиву смесу од расквашене земље” (РСЈ 2007: 92), док *њлева* има значење „кошуљица житног зрневља која отпада при вршидби” (РСЈ

2007: 934). Стога можемо закључити да је 'мноштво чега, обично безвредног' заједничко обележје значења поредбених компонената. Дијагностичко обележје поредбених компонената улази у састав значења нуклеуса фразеологизама и тако гради фразеолошко значење. Насупрот фразеологизмима у српском језику, именичка компонента *Geld* као и поредбени конституенти који могу бити *Dreck* или *Heu* у немачком језику су у акузативу једнине, те је за контрастиране фразеологизме утврђена разлика на морфосинтаксичком нивоу. Лексема *der Dreck* је употребљена у свом основном значењу 'Schmutz, etwas wie aufgeweichte Erde, о. Ä' (срп. блато, нешто као омекшала земља или сл.), док *das Heu* означава 'getrocknetes Gras, das als Viehfutter verwendet wird' (срп. осушену траву која се користи као храна за стоку) (www.duden.de, 15. 9. 2022). Заједничко својство или обележје значења поредбених компонената у оба језика јесте мноштво чега, као и непребројивост, што мотивише настанак наведених фразеологизама.

У оквиру датог концепта, на основу валентности копулативних глагола *имати* односно *haben*, утврђене су разлике између поредбених компоненти: у српском *блати* односно *Dreck* у немачком језику. Разлика је у падежу: у српском језику именица је у генитиву, док је у немачком у акузативу. Затим, у полазном компаративном фразеологизму именичка компонента *ћара* је у генитиву множине насупрот именици *Geld* у немачком језику која је у акузативу једнине, те је утврђена разлика на морфосинтаксичком нивоу:

срп. *имати ћара као блати* → нем. *Geld wie Dreck haben* – ДЕМС

У односу на други циљни компаративни фразеологизам, осим разлика на морфосинтаксичком нивоу, установљена је разлика и на лексичком нивоу:

срп. *имати ћара као блати* → нем. *Geld wie Heu haben* – ДЕМСЛ

Контрастивна анализа полазног КФ *имати ћара као ћлеве* са циљним фразеологизмима указује на неподударности са становишта морфосинтаксе и лексике (у српском поредбена компонента у генитиву *ћлеве* одн. поредбене компоненте у акузативу *Dreck* и *Heu* у немачком језику, као и именичка компонента у генитиву множине *ћара* одн. именица у акузативу једнине *Geld*):

срп. *имати ћара као ћлеве* → нем. *Geld wie Heu haben* – ДЕМСЛ; нем. *Geld wie Dreck haben* – ДЕМСЛ

ЗАКЉУЧАК

Семантичко поље лексеме *боџајсџиво* обухвата следеће релације: 'који је богат', 'који живи у изобиљу, благостању' и 'који има пуно новца'. У склопу ових релација идентификовани су придевски, глаголски и именички компаративни фразеологизми који се односе на социоекономски положај који је више него повољан. Иако је структура фразеологизама различита, они припадају значењској целини *боџајсџива*. Контрастивном анализом смо утврдили на тај начин низ синонима који су мање-више заменљиви, јер не указују на велике стилске разлике.

Код фразеологизама кључно својство семантичке композитивности, као што смо могли установити, огледа се у могућности да се смисао поредбене компоненте као хијерархијски нижег елемента придодаје смислу основе као хијерархијски вишем елементу. На основу детаљне анализе компонента компаративних фразеологизама установили смо њихова значења и начин како су настала.

Кад је реч о концепту богатства, једнак број придевских и именичких компаративних фразеологизама оперише овим концептом у оба језика, док глаголски фразеологизми доминирају. Само 20% српских глаголских фразеологизама има потпуни еквивалент у немачком језику у овом пољу. Утврђена је делимична еквиваленција код већине контрастираних фразеологизама са утврђеним разликама на лексичком, семантичком, морфосинтаксичком нивоу. Разлике у поредбеним компонентама се могу свести на културолошке разлике, а сличности на неке историјске чињенице и искуство човека. Стога поредбене јединице глаголских фразеологизама углавном означавају особе које се налазе на високој друштвеној лествици, што је сема колективне емпирије, те је њихова сликовитост најприближнија.

У првом реду рад има теоријски значај, будући да детаљно и подробно приказује класификацију и дефиницију компаративних фразеологизма, као и приступ проучавању компаративних фразеологизма из угла контрастивне лингвистике. Практични значај се огледа најпре у контрастивној анализи компаративних фразеологизама у српском језику и њихових еквивалента у немачком језику, који су класификовани према различитим типовима еквиваленције, што може бити од великог значаја за лексикографска истраживања, као и наставу немачког као страног језика и наставу српског језика. Контекстуализовани примери компаративних фразеологизма показују да ли фразеологизми имају употребну вредност у језику, што је такође од посебног значаја за преводилачку праксу.

ИЗВОРИ

Дуденов универзални речник (2001): *Duden. Deutsches Universalwörterbuch*, Mannheim: Dudenverlag.

Дуденов фразеолошки речник (2008): *Duden 11. Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, Mannheim: Dudenverlag.

Дуденов етимолошки речник (1989): *Duden 7. Etymologie: Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Mannheim: Dudenverlag.

Матешић (1982): J. Matešić, *Frazeološki rečnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Матешић (1988): J. Matešić, *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Мразовић, Приморац (1991): P. Mrazović, R. Primorac, *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, Beograd: Naučna knjiga.

Оташевић (2007): Ђ. Otašević, *Mali srpski frazeološki rečnik*, Beograd: Alma.

РСЈ (2007): *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Скок (1972): P. Skok, *Etimologijski rečnik hrvatskog ili srpskog*, Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umetnosti.

Шевалије, Гербран (2004): J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola: mitovi, sni, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*, Novi Sad: Stylos, Kiša.

Duden online. <http://www.duden.de>, 15. 2. 2015.

Redensarten-Index, <http://www.redensarten-index.de>, 15. 1. 2015.

www.redensarten.net, 25. 2. 2017.

www.kurir.rs

www.stil.kurir.rs

www.b92.net

www.lepotaizdravlje.rs

www.infranken.de

www.zeit.de

www.derstandard.at

www.spiegel.de

www.contra-magazin.com

www.religion.orf.at

www.evangelische.de

ЛИТЕРАТУРА

Бремер (2009): B. Brehmer, *Äquivalenzbeziehungen zwischen komparativen Phraselogismen im Serbischen und Deutschen*, <http://www.suedslavistik-online.de>, 17. 1. 2012.

Бугарски (1996): R. Bugarski, *Jezik i lingvistika*, Beograd: Čigoja štampa.

Бугарски (2005): R. Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Бургер и др. (2000): H. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kühn, N. R. Norrick, *Phrasologie: ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung = Phraseology: an international handbook of contemporary research*, Berlin; New York: W. de Gruyter.

Бургер (2010): Н. Burger, *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: Erich Schmidt.

Грубачић (2001): С. Grubačić, *Istorija nemačke kulture*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Корхонен (1992): Ј. Korhonen, *IDIOME ALS LEXIKONEINHEITEN. Eine Auswahl von Beschreibungsproblemen, Phraseologie und Wortbildung – Aspekte der Lexikonerweiterung*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Мршевић-Радовић (1987): Д. Mršević-Radović, *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet u Beogradu.

Мршевић-Радовић (2008) Д. Mršević-Radović, *Frazeologija i nacionalna kultura*, Beograd: Biblioteka Književnost i jezik.

Пејовић (2009): А. Pejović, *Kulturni i istorijski identitet u ogledalu frazeologije, u: Jezik, književnost, identitet: zbornik radova 1, Jezička istraživanja*, Niš: Filozofski fakultet.

Петровић (2005): С. Петровић, *Културолоџија*, Београд: Чигоја штампа.

Прћић (2008): Т. Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Novi Sad: Zmaj

Ристић (2013): Г. Ristić, *Frazeologizmi gestovno-mimičke motivacije za izražavanje emocija u nemačkom i srpskom jeziku, Zbornik radova [elektronski izvor], knj.1, 369–378.*

Томић (2012): Г. Tomić, *Interkulturalnost u frazeologiji engleskog i srpskog jezika*, master rad, Kragujevac: FILUM.

Финк-Арсовски (2002): Т. Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Zagreb: Filozofski fakultet.

Флајшер (1997): В. Fleischer, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen: Niemeyer.

Marija M. Stanojević Veselinović

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Philology

CONTRASTIVE ANALYSIS OF SIMILES IN SERBIAN AND GERMAN FOR THE LEXICAL FIELD *WEALTH*

Abstract: The paper deals with the analysis of comparative similes at the lexical, morphosyntactic and semantic level that operate within the concept of *wealth*. The corpus was extracted from phraseological dictionaries of the Serbian and German languages on the basis of semantic and structural criteria, which was confirmed by contextualized examples from the language of the written media. After a detailed analysis of the components of similes with a special focus on their semantics and with intercultural explanations, a con-

trastive analysis identified different types of equivalence for similes in Serbian as a source language and in German as a target language. Contrastive analysis was conducted in one direction. The importance of the paper is reflected in the theoretical analysis and definition of similes, as well as in its applicability in the field of lexicography and language teaching.

Keywords: similes, contrastive analysis, equivalence, semantics, culture.